

Національний університет «Одеська юридична академія»

ДИКУН ІГОР МИХАЙЛОВИЧ

УДК 329.1/.6

**СПЕЦИФІКА ПОЛІТИЧНОГО ПЛЮРАЛІЗМУ В УМОВАХ
СУЧАСНОЇ ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.**

Спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Одеса – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті «Одеська юридична академія»
Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор,
КОРМИЧ Людмила Іванівна,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
завідуюча кафедрою соціальних теорій

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
ГОРБАТЕНКО Володимир Павлович,
Інститут держави і права імені В. М. Корецького
НАН України
заступник директора;

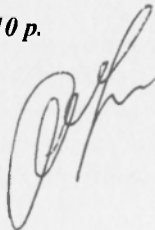
кандидат політичних наук, доцент
НЄНОВ Іван Георгійович,
Головний редактор газети «Одеські вісті»

Захист відбудеться **21 січня 2011 р. о 12 годині** на засіданні спеціалізованої
вченої ради д 41.086.02 в Національному університеті «Одеська юридична
академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2, ауд. 312.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного
університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса,
вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий **20 грудня 2010 р.**

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

А. В. Пехник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Україна вступила у третє тисячоліття як незалежна, суверенна, демократична держава з високим рівнем політичної активності. Найбільш вираженими формами такої активності являються політичні партії, кількість яких зростає, при цьому партії відіграють все більш помітну роль в житті суспільства.

Існують два альтернативних способи розв'язання проблеми сучасної реальності – монізм і плюралізм. При моністичної або монізуючої інтерпретації вся існуюча реальність попри свою різноманітність є проявом одного тотожного буття. Плюралізм, натомість, визнає множинність реально існуючого буття. Політичний плюралізм як співіснування й конкуренція ідей, концепцій, теорій і систем, що дають різні відповіді на ті або інші політичні питання, характерний для сучасних демократичних суспільств і суспільств, які перебувають у процесі становлення демократії. Він породжує важливі практичні проблеми: необхідність підтримки й зміцнення єдності суспільства, члени якого дотримуються різних світоглядів; забезпечення консенсусу щодо основних норм і цінностей, необхідних для його функціонування й розвитку; утвердження толерантності у відносинах між прибічниками різних світоглядів, розвиток діалогу між ними; запобігання гострих конфліктів на політичній основі.

Зазначені проблеми актуальні для сучасного українського суспільства, в якому представлений широкий спектр релігійних, філософських, політико-ідеологічних орієнтацій. Конституція України гарантує свободу думки, слова, совісті, віросповідання, забороняє нав'язування будь-якої релігії чи політичної ідеології як державної. Це зумовлює необхідність розвитку світоглядної толерантності й діалогу. Наше суспільство перебуває в кризовому стані і потребує консолідації та духовного оздоровлення; але наявність і конституційне визнання світоглядного плюралізму роблять неадекватними спроби досягнення цих цілей на основі певного релігійного або філософського вчення. В сучасній Україні гостро стоїть проблема подолання політичного протистояння, яке є наслідком світоглядних розбіжностей у вимірі колективної (національно-культурної й цивілізаційної) ідентичності та браку культури діалогу.

Необхідність розв'язання зазначених проблем зумовлює практичну актуальність політологічного осмислення та переосмислення феномену політичного плюралізму.

В теоретико-пізнавальному аспекті актуальність теми зумовлена недостатністю досліджень, які б збалансовано висвітлювали політичний плюралізм в аспекті його застосування в умовах сучасної партійної системи України на науковому рівні; розкривали його гносеологічні, аксіологічні та політико-правові аспекти в системній єдності, що визначається специфікою

політичної свідомості як способу самопізнання та морально-практичної орієнтації людини у світі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження відповідає перспективному плану основної науково-дослідницької теми кафедри соціальних теорій Національного університету «Одеська юридична академія» «Трансформація українського суспільства на шляху до паритетної демократії» (№ держреєстрації 0103V003289), одним з виконавців якої є автор.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження полягає в опрацюванні та удосконаленні політологічного категоріального апарату, який відображає прояви політичного плюралізму реалізованого в умовах партійної системи України.

Для досягнення поставленої мети в дисертації вирішуються наступні конкретні завдання:

- проаналізувати генезис політичного плюралізму як суспільного явища та його рефлексії на понятійному рівні;
- визначити характерні ознаки політичному плюралізму;
- виявити функції та значення принципу плюралізму в політичній сфері;
- проаналізувати різноманітні підходи до плюралістичної демократії та визначити умови її функціонування на відповідному рівні;
- проаналізувати форми застосування політичного плюралізму в політичному процесі;
- показати особливості застосування політичного плюралізму в умовах різних політичних режимів та партійних систем.

Об'єктом дисертаційного дослідження є плюралізм як політичний інститут, а **предметом** є застосування політичного плюралізму в умовах партійної системи України.

Методи дисертаційного дослідження. Методологічною основою дисертації є наукові методи, що базуються на вимогах об'єктивного і всебічного аналізу політичних явищ соціального, економічного, політичного й правового характеру, до яких належить політичний плюралізм та його прояви в політичному процесі. В основу методології дослідження покладені загальнотеоретичні принципи й підходи (політологічний, соціально-філософський, культурологічний, історичний, міжнародно-правовий) з визначення конституювання та інституціоналізації політичного плюралізму в аспекті партійного розвитку. З цією метою використовується ряд загальнонаукових методів діалектичного пізнання: методи аналізу й синтезу, індукції і дедукції, моделювання, абстрагування, прогнозування й інші. У процесі розробки проблеми використовувалися соціологічний, формально-логічний, метод системного підходу, системно-функціональний, структурно-функціональний, порівняльно-правовий (компаративний) та інші методи дослідження.

Наукова новизна дисертаційного дослідження. Дана дисертаційна робота є одним з перших в українській політології теоретичним дослідженням політичного виміру плюралізму в аспекті партійної системи України. Елементи наукової новизни вбачаються, зокрема, у таких положеннях та висновках дисертаційного дослідження, які виносяться на захист:

Вперше:

- Політичний плюралізм розглядається в аспекті політико-правового регулювання відносин, що виникають в партійній системі. Політичний плюралізм може бути показником сили держави, показником розвитку в ній як принципів гуманізму, так і суб'єктів соціального управління у вигляді політичних партій і суспільно-політичних рухів. У цьому випадку плюралізм стає невід'ємною якісною ознакою політичної системи. Але він же може бути й показником слабості, нестійкості політичної системи, коли жодний з політичних рухів не в змозі узяти гору в протиставленні за панування в економіці, за політичні симпатії населення країни. Завершення цих періодів характеризується жорсткою конкуренцією політичних суб'єктів.
- Обґрунтовано, що необхідно розділяти плюралізм у політиці та політичний плюралізм. Плюралізм у політиці може в змістовному контексті не мати політичного виміру в повній мірі. Він може бути економічним, соціальним, духовним та іншим. Це означає, що множинність економічних, соціальних, духовних і інших інтересів, преференцій, поглядів, різноманітних неполітичних суб'єктів для здійснення подібних визначень, вимагає залучення різноманітних політичних засобів, форм, методів та технологій. Політичний плюралізм політичний за своїм змістом та формами прояву. При цьому, не можна замикати виділені види плюралізму тільки на проблемі влади, оскільки політичне – це завжди різне та складне суспільне явище та процес. Система влади заснована на багатьох взаємодіях та протипазах. В даному контексті слід фіксувати внутрідержавно-владний поділ як умову, фактор взаємодії законодавчої, виконавчої та судової влади, а не тільки партій і організацій, оскільки останні не займають такого значного місця в політиці, як відзначені гілки державної влади.
- На розвиток плюралізму впливає багато чинників, але найосновнішим його рушієм є секуляризація. Плюралізм, який являється новим етапом секуляризації, відзначається тим, що заснований на різноманітності культур, ідеологій, традицій та на конкуренції і змаганні між автономними суб'єктами політичного життя. Перелічені процеси займають важливе місце в плюралізмі, як по відношенню до політики так і по відношенню до структури суспільства. Секуляризація означає процес поступового визволення різних ділянок життя з під політичного впливу, а це вказує на протиставлення сакралізації, або, як можна сказати, вона ототожнюється з десакралізацією, яка тягне за

собою втрату або послаблення досвіду трансценденції. Секуляризація, яка відбувається в суспільстві не оминає і значення політичних традицій, а тому цей процес охоплює без винятку всі сучасні політичні системи та режими. З ним тісно пов'язане явище суб'єктивності та індивідуалізації політики, а також проблеми, які з'являються на цьому ґрунті, як наприклад суб'єктивне бачення політичних позицій та пошук власних політичних практик, якими посвідчується політичний світогляд особи. Під впливом секуляризації відбувається спад щодо політичної участі членів суспільства.

Уточнено:

- Тенденції розвитку правової регламентації політичних партій загалом. До них можна віднести: включення до переліку джерел, з яких відбувається фінансування політичних партій державного дотування, субсидування чи фінансування; регламентацію приватного фінансування партій, що було зумовлено введенням державного фінансування; законодавче розмежування в приватному та державному фінансуванні цільового (спеціального) та нецільового (загального) фінансувань; обмеження партійних видатків, що, головним чином, стосується їхніх виборчих видатків; створення системи жорсткого контролю за всією фінансовою діяльністю політичної партії.
- Напрямки розвитку партійної системи в Україні. Оптимальний варіант пов'язаний з переходом від контрольованого плюралізму до демократичного плюралізму. Він означає збереження й нагромадження групами еліт нових ресурсів впливу, які в перспективі будуть використані ними для побудови конкурентного політичного середовища й справжньої демократії. Однак основною перешкодою для реалізації цього варіанту розвитку є слабкий запит на демократію в суспільстві і якість сучасної української еліти, що продемонструвала низьку здатність виробити суспільно-політичний проект, що виходить за рамки її власних корпоративних інтересів.

Дістало подальший розвиток:

- Розробка теорії сучасного плюралізму як методологічної орієнтації в ряді концепцій: теорії факторів, теорії політичного плюралізму та плюралістичної демократії. Плюралістична демократія в цьому аспекті розглядається як концепція, згідно з якою політична влада в сучасній державі перетворилася на «колективну владу» багатьох організацій.
- Визначення плюралізму в емпіричному і нормативному значенні. Розуміння емпіричного плюралізму вказує на присутність багатьох оцінок вартостей (плюралізм аксіологічний), суспільних груп (плюралізм суспільний) і сил які формують явища політичні (плюралізм політичний). Плюралізм нормативний передбачає різноманітність та різнорідність, а також вказує на те, що окремі групи при цілковитій функціональній відокремленості мають право на вільний розвиток.

- Концепція публічного інтересу. Визначено, що публічний інтерес найбільш представлений, виражений у правозастосувача, але як і громадські, так і особисті інтереси не є автономними, тому що громадянин-особистість у політиці ідентифікує свій інтерес із публічними інститутами й тим самим знаходить публічний вимір, аспектний політичний зміст. У цьому контексті політико-владне повноваження й політична воля правозастосувача не тільки зобов'язані дотримуватися нормативно-правових актів чинного законодавства, але й виступати як політичний суб'єкт, що перебуває в чітко визначеному правовому середовищі.

Практична значимість дисертаційного дослідження. Практичне значення отриманих результатів визначається науковою новизною і полягає в тому, що матеріали дисертації можуть бути використані в подальших дослідженнях політологічних і загальнотеоретичних проблем, зв'язаних зі становленням і розвитком партійних систем в періоди політичних модернізацій. Висновки, концептуальні підходи, що містяться в дисертації, можуть бути використані в законотворчій роботі Верховної Ради України, її комітетів, роботі центральних органів і посадових осіб державної виконавчої влади в процесі розробки й реалізації політичного курсу України.

Матеріали, висновки й пропозиції, що містяться в дисертації, можуть бути також використані в науково-дослідній роботі – для подальшого дослідження політичних інститутів і процесів. Результати, отримані в дисертації, можуть бути використані при подальшій розробці проблем теорії плюралізму, політичного плюралізму, при дослідженні діяльності партій, партійних систем тощо. Теоретичні висновки та матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані при написанні навчальних матеріалів, лекційних курсів і спецкурсів по політологічних і інших гуманітарних проблемах.

Апробація дисертаційної роботи. Дисертація обговорювалася на засіданнях кафедри соціальних теорій Національного університету «Одеська юридична академія». Теоретико-методологічні положення та ідеї, що розвиваються у дисертаційному дослідженні, доповідалися й обговорювалися на міжнародних, всеукраїнських та регіональних наукових, науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах

Публікації. Основні ідеї, положення та висновки дисертаційного дослідження викладені автором у 7 публікаціях, 4 з яких надруковані в виданнях, затверджених ВАК України фаховими з політології.

Структура дисертації обумовлена специфікою проблем, що стали об'єктом і предметом дисертаційного дослідження, та відповідає меті і завданням дослідження. Дисертація складається зі вступу, 3 розділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 197 сторінок. Список використаних джерел містить 221 найменування (21 сторінка).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У Вступі обґрунтовується актуальність теми дисертаційного дослідження, розкрито зв'язок роботи з відповідними науковими програмами і темами, визначені об'єкт, предмет, сформульовані мета та основні завдання дослідження, охарактеризовано використані в роботі методи, її наукову новизну та практичне значення, подано відомості про апробацію теоретичних положень дослідження, його структуру та обсяг.

В першому розділі «Теоретико-методологічні підходи до розуміння плюралізму як політичного інституту» висвітлено стан наукових теоретичних розробок політологічного, філософського, соціологічного та юридичного напрямків щодо розуміння плюралізму, політичного плюралізму.

У підрозділі 1.1 «Генезис політичного плюралізму як суспільного явища та політичного поняття» розглядається історія застосування та введення в науковий обіг термінів плюралізм та політичний плюралізм. В даному аспекті проаналізовано концепції та підходи Р.Даля; підхід М.Розенфельда, який використовував назву «системна концепція плюралізму» або «концепція усвідомленого плюралізму»; концепцію «здорового плюралізму» Д. Отто; розуміння політичного плюралізму Е.Хейвуда скрізь призму концепції рівномірного розподілу політичної влади та ідеалів різноманіття та множинності думок та інші.

Серед українських вчених також існує деякий інтерес до визначеної тематики. Зокрема, можна зазначити такі дисертаційні дослідження в цьому аспекті, які розкривають різні сторони даного феномену. Так, у 2008 році була захищена кандидатська дисертація Д.Сепетим, в якій автор розглядає плюралізм як напрям розвитку світоглядної свідомості суспільства (дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук). У 2007 році була захищена дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук В.Дудченко, в якій розглядається традиція правового плюралізму і її західній та східній інтерпретації. Авторкою в дисертації на основі різноманітних підходів до правової реальності в дослідженнях правових шкіл Заходу та Сходу розглянуто традицію правового плюралізму.

Крім зазначених праць важливе значення мають розробки в галузі діяльності партій, формування та типології партійних систем, засобів досягнення політичної влади, політичних систем загалом. Тут слід відзначити ґрунтовні праці таких видатних вчених сучасності як В.Горбатенка, Л.Кормич, І.Кресіної, М.Обушного, І.Ненова і т. д.

На основі аналізу різноманітних концепцій та підходів визначається, що слід відрізняти політичний плюралізм та плюралізм в політиці. Обґрунтовується думка, що політичний плюралізм є як показником сили держави (розвитку в ньому принципів гуманізму), так і суб'єктів соціально-політичного управління у вигляді

політичних партій і суспільно-політичних рухів, що сформувалися на основі їхньої політико-правової рівності. У цьому випадку плюралізм стає невід'ємною якісною ознакою політичної системи. З іншої сторони політичний плюралізм може бути й показником слабкості, нестійкості політичної системи, коли жодний з політичних рухів не в змозі узяти гору в протистоянні за політичне панування.

Поява та подальший розвиток демократії не є автоматичним показником й появи плюралізму. Вона виступає сукупною характеристикою досягнутого рівня гуманізації громадського життя в конкретній державі. Досягається стан плюральності як варіативність вибору різних варіантів розвитку суспільства не тільки діями суб'єкта керування, але й організованими виступами народних мас.

Визначено, що для затвердження в суспільстві справжнього політичного плюралізму необхідною є соціально-правова рівність суб'єктів політичних відносин.

У підрозділі 1.2 «Теорія плюралістичної демократії: сучасні підходи та головні ознаки» проаналізовано поняття плюралістичної демократії, даються основні положення щодо її елементів, робиться порівняльний аналіз з іншими видами демократії, висуваються положення щодо формування даного виду демократії в умовах різних форм правління та різних політичних режимів.

Зазначається, що термін «плюралістична демократія» відноситься до демократичного правління, при якому суспільні запити формуються групами осіб, об'єднаних спільними інтересами. У такому вигляді плюралістична демократія може розглядатися як альтернатива парламентарної демократії та будь-якій формі мажоритаризму.

Для аналізу сучасної політичної ситуації в Україні та для визначення рівня плюральності демократичного політичного режиму в нашій державі, найбільш придатним є підхід Е. Хейвуда, який вважає, що для успішного функціонування плюралістичної демократії потрібні наступні умови: розподіл політичної влади між групами; високий рівень внутрішньої відповідальності, при якому лідери політичних груп підзвітні їх рядовим членам; нейтральний апарат уряду, внутрішньо досить структурований, щоб надати політичним групам поле для безпосередньої політичної діяльності.

Також, в умовах сучасної України викликає певний науковий інтерес концепція суверенної демократії. Концептуальність суверенної демократії претендує на вираження гідності та сили, представлених через наявність плюралізму в наступних взаємозалежних положеннях: розвиток громадянського суспільства; надійної держави; конкурентно-спроможної економіки; ефективного механізму впливу на світові події й ін. Суверенну демократію можна визначити як образ політичного життя суспільства, тобто вона є політологічною категорією, станом і процесом.

У висновках до розділу 1 визначається, що в політологічному змісті під плюралізмом розуміються *рівноправні, гарантовані конституцією* можливості

впливу на політичне життя різних соціальних груп усередині державної спільності в умовах парламентської демократії. Політика за своєю природою є плюралістичною, оскільки ґрунтується та виражає множинність характеристик, властивостей, інституціональних і особистісних якостей політичних суб'єктів. Незважаючи на наявність наукового інтересу до цих проблем залишається широке поле для подальших досліджень, зокрема в аспектах, визначених в завданнях даної роботи.

У другому розділі «Сфери політичного плюралізму в сучасному демократичному суспільстві» основна увага сконцентрована на аналізі процесу застосування політичного плюралізму в аспекті захисту прав людини та в аспекті діяльності політичних партій. Проблема аналізується скрізь призму сучасних процесів, що відбуваються в українському суспільстві та в українській політичній системі.

У підрозділі 2.1 «Інституціональний плюралізм політичних прав людини» розглядаються форми закріплення та застосування політичних прав людини в плюралістичному суспільстві. Визначається, що інститут політичного плюралізму є необхідною умовою та механізмом становлення демократичного суспільства і правової держави в політичному вимірі останнього, однією з засобів якого виступають політичні права людини та громадянина. Вони сприяють зародженню реальної демократичної культури людини та інституціоналізації політичних норм.

Проблема реалізації в політичному процесі прав людини, особливо в перехідному стані суспільства й держави, в якому зараз перебуває Україна, як правило, відірвана від формально-закріплених норм і знаходиться у тіньовій формі існування. В такому аспекті права людини здобувають принципово інший напрям у політичному та правозастосовчому змістах. Як правило, права, що знаходяться у тіньовому блоці розходяться за змістом з офіційними нормами, якими розпоряджаються тіньові еліти. Вони встановлюють ці неофіційні норми, тому їх знають і виконують тільки пануючі елементи еліти, навіть не сама еліта як соціально-політична група, а лише її певні клани, як складові. Отже, і права людини здобувають вузькоспецифічний елітний, клановий вимір.

Щодо України, то особливо ці питання актуальні в аспекті виборів різних рівнів. Останні вибори в Україні підтвердили наявність значних порушень у політико-застосовчій практиці виборчих технологій: різні форми примусу з метою прийти на вибори, порушення процедури голосування, обмеження доступу спостерігачів і представників ЗМІ, процедури підрахунку голосів і ін.

У підрозділі 2.2 «Плюральні напрямки діяльності політичних партій» визначається, що сучасне демократичне правління – це партійне правління, і в такій якості воно визнається легітимним. Політичні партії забезпечують участь усіх громадян України в політичному житті суспільства, впливають на державну владу,

беруть участь у формуванні органів влади і контролі за їх діяльністю. Політичні партії в Україні створюються і діють тільки із всеукраїнським статусом, і це відповідає конституційним нормам, що гарантують свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України і проголошують невідчужуваність та непорушність прав і свобод людини, встановлюють права кожної людини на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей. А саме ці правові засади забезпечують існування в суспільстві політичного плюралізму та надають можливість його реалізації.

Трансформація партійної системи України в одну із стабільних і ефективних партійних систем цілком можлива. Передумовою цього служить подальше формування громадянського суспільства і правової держави, обмеження влади не тільки правом, але й різноманітними суспільно-політичними рухами, свідомістю громадян, рівнем їх культури, освіченості і т.п.. Політичні партії є основою розвитку громадянського суспільства. Вони забезпечують якомога ширшу участь у політичних процесах.

У висновках до розділу 2 визначається, що політичний плюралізм у сучасному суспільстві є основою для досягнення таких демократичних цінностей, як свобода, рівність, справедливість. Ці аспекти безпосередньо пов'язані з парламентською демократією, загальним виборчим правом, діяльністю профспілок. За сучасних умов плюралізм означає розвиток найширших можливостей участі громадян в управлінні суспільством, в ухваленні політичних рішень за участю союзів, партій, рухів і громадських ініціатив. Саме це дає підставу ототожнювати плюралістичне суспільство з гуманістичним та демократичним.

У третьому розділі **«Формування плюралістичних форм політичної діяльності в Україні»** дається аналіз плюралістичних форм політичної поведінки населення в сучасному політичному процесі України та визначається рівень впливу плюралізму на формування політичного режиму та типу партійної системи.

У підрозділі 3.1 «Плюралістичні форми політичної поведінки населення в українському суспільстві» увага акцентується на характері поведінки населення в політичному процесі. Політичний плюралізм у будь-яких його варіантах можливий за умови поведінки людей, заснованій на єдиній правовій базі. Ця база повинна детермінувати поведінку як окремих громадян, так і різних політичних партій і суспільних об'єднань. Найбільш важливим наслідком такої форми поведінки є конструктивна особливість політичної системи суспільства. Визначено, що людина повинна зробити вибір свого місця в системі політичних партій і рухів. Цей вибір характеризує пошук людиною власної політичної позиції. Обґрунтовано провідну роль економіки в аналізі політичної поведінки. Але забезпечення рівного економіко-правового положення не може бути забезпечено без реальної політичної рівності громадян.

Щоб стати насправді демократичною державою України бракує погодженості дії влади відповідно до волі більшості народу, спрямованої на підвищення життєвого рівня населення країни та конкретної відповідальності владних органів перед народом. Відсутність цих ознак робить будь-яку демократію неповною, перетворюючи її якісний стан з реальності лише в можливість.

У підрозділі 3.2 «Вплив плюралізму на політичний режим та партійну систему України» аналізуються засади щодо створення плюралістичної партійної системи в Україні та визначенні ролі та впливу політичної партії на цей процес. Визначено, що важливого значення в цьому процесі набуває проблема фінансування партій та питання, що виникають при реєстрації (інституціоналізації) політичних об'єднань. Визначається, що сприятливе середовище для функціонування політичних партій створює такий характерний чинник, як плюралізм. Держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України. Політичний плюралізм — це реальне вираження різних інтересів соціальних суб'єктів, вільне змагання суспільно-політичних партій у конституційних межах. Багатопартійність є формою політичного плюралізму. Вона може спричинити конкуренцію і конфлікти між політичними партіями, які необхідно вирішувати цивілізованими демократичними методами. Це вимагає високої політичної культури і структурування політичної влади. Багатопартійна система повинна бути більш схильна до компромісних, консенсусних засад. Така система перетворює політичні партії не в інструменти політичного суперництва, а у форми здійснення політичної співпраці. Необхідність такої співпраці є в Україні.

У висновках до розділу 3 визначається, що все ще надмірно в українському законодавстві регулюються окремі сфери управління виборчим процесом, а деякі положення все ще суперечливі. Це може створити проблеми практичного застосування. Деякі конкретні положення, наприклад, стосовно обмежень засобів масової інформації при висвітленні виборчої кампанії та санкцій за порушення правил проведення передвиборної агітації можуть не відповідати стандартам Ради Європи у сфері свободи вираження поглядів.

У висновках викладаються основні результати і підсумки дисертаційної роботи, які були отримані в ході дослідження.

Плюралізм не можна зводити тільки до кількісних параметрів змісту певних суспільних і індивідуальних процесів і станів. Він є відбиттям їх якісних і кількісних характеристик, властивостей і тому являє собою складне, різноманітне явище, що виступає об'єктом вивчення різних гуманітарних наук.

Плюралізм, який являється новим етапом секуляризації, відзначається тим, що заснований на різноманітності культур, ідеологій, традицій та на конкуренції і змаганні між автономними суб'єктами політичного життя. Перелічені процеси займають важливе місце в плюралізмі, як по відношенню до політики так і в відношенню до структури суспільства.

Суспільний плюралізм описує ситуацію в якій окремі особи, групи, інституції суспільства з огляду на розвиток автономності, спеціалізації перебувають у взаємній конкуренції та суперництві. Фундаментом такого протистояння є наявність різноманітності цінностей, вірувань, символів, норм поведінки, які надають суспільству сенс і ідентичність. Суспільство в якому існує конкуренція і суперництво, зобов'язане встановити закони, які б справедливо розв'язували ситуацію протистояння та ними керуватися. З огляду на вище подану характеристику можна стверджувати, що плюралізм в суспільстві є тісно пов'язаний з плюралізмом культури, має вплив на культуру, тобто на сенс життя людини, на її цінності та норми поведінки.

Одним зі значимих видів плюралізму є політичний плюралізм. Його понятійна характеристика багато в чому визначається категоріальним змістом політики. Політика за своєю природою є плюралістичною, оскільки ґрунтується й виражає множинність характеристик, властивостей, інституціональних і особистісних якостей суб'єктів. Політичний плюралізм – це духовне та практичне різноманіття політичної культури та діяльності колективних і індивідуальних суб'єктів, що використовують безліч засобів, форм, механізмів, технологій для досягнення загальних цілей, основним з яких виступає політична влада. За допомогою різноманітних владних механізмів інститути політичної системи суспільства покликані розподіляти цінності та ресурси, пропонувати населенню певні стандарти та норми поведінки. Таким чином, політичні інститути безпосередньо виходять на право та правові норми.

Плюралізм щодо політичної культури пов'язаний з ситуацією, в якій є конкуренція і суперництво в інституціональному порядку загальних субстанцій, тобто існує система поглядів, яка охоплює політичний досвід і всі сфери її активної діяльності та надає їм сукупне значення. Політичний світогляд та система цінностей людини перебуває в протистоянні, вони окреслюються також терміном «загальне знання» або «знання життя». З цими термінами пов'язуються всі міркування людини, що допомагає їй в житті та сприяє знаходженню відповіді на основні проблеми, у тому числі, в політичній сфері. «Знання життя» є творчістю не лишень окремої людини, але цілої групи суспільства та навіть цілого покоління, що передається у спадщину наступним поколінням. Наявність плюралізму в політичній культурі суспільства вказує на розвиток процесу змін, який має місце в суб'єктивній політичній свідомості окремих людей. Така ситуація не залишає поза увагою відношення людини до традиційних політичних ідей та традицій. Процес змін, який відбувається в політиці, призводить перш за все до індивідуалізації в умовах складного суспільства.

Плюралістична концепція політики має різні виміри: плюралістична демократія поліархії, консоціальна демократія, делегативна демократія, плюралістична та партійна системи, суверенна демократія і ін.

Тип домінуючої політичної культури суспільства визначає характер, зміст політичного плюралізму, що юридично закріплюється в нормативно-правових актах, інших джерелах права. Правозастосування політичного плюралізму є необхідна стадія його практичного здійснення. Їй передують визначення політичного плюралізму і його правове закріплення. Але вони залишаються теоретико-правовими абстракціями, якщо не будуть реалізовуватися.

Партії покликані відігравати важливу роль на всіх етапах демократичного процесу – до, під час та після виборів. Вони відрізняються від груп специфічних інтересів залученням до сфери діяльності широкого спектра проблем, що є значущими для великих соціальних груп, концентрують в законодавчому органі ресурси для реалізації цілей. Але, сьогодні форми партійного застосування в Україні не відбивають інтереси інститутів і особистостей громадянського суспільства. Тому політичний плюралізм формальний, урізаний, однобічний і не є діючим інститутом і механізмом функціонування партійної та політичної системи.

Для ефективного функціонування політичній системі України бракує відповідних політичних умов, зокрема не штучно створеної, а нормальної, ідеологічно згуртованої й політично відповідальної парламентської більшості. Подібна недосконалість зумовлена вадами партійної системи, сформованої в нашій країні. Склалася ситуація, коли розбудова демократії в країні блокується недемократичністю партій, авторитаризмом в їх керівництві, а також незацікавленістю більшості народних обранців у подальших реформах. Найбільш дієвими засобами вирішення цих проблем слід вважати обмеження впливу президента на формування правлячої коаліції; впровадження відкритих партійних списків під час виборів народних депутатів України. Парламентські вибори повинні проходити на основі виборчих округів невеликого розміру та із застосуванням відносно високого загороджувального порогу, тобто за помірно пропорційним форматом; застосування політичними силами праймеріс – публічних та прозорих виборів партійних лідерів усіх рівнів.

На розвиток плюралізму впливає багато чинників, але найосновнішим його рушієм є секуляризація. Секуляризація означає процес поступового визволення різних ділянок життя з під впливів системи влади, а це вказує на протиставлення сакралізації, або, як можна сказати вона ототожнюється з десакралізацією, що тягне за собою втрату або послаблення досвіду трансценденції. Секуляризація, яка відбувається в суспільстві не оминає і значення політичних традицій, а тому цей процес охоплює всі без винятку сучасні політичні системи та режими. З ним тісно пов'язане явище суб'єктивності та індивідуалізації політики, а також проблеми, які з'являються на цьому ґрунті, як наприклад, суб'єктивне бачення політичних позицій та пошук власних політичних практик, якими посвідчується політичний світогляд особи. Потрібно зауважити, що під впливом секуляризації відбувається спад щодо політичної участі громадян

суспільства, одночасно це тягне за собою втрати впливу державної влади на суспільство.

Трансформація партійної системи України в одну із стабільних і ефективних партійних систем цілком можлива. Передумовою цього служить подальше формування громадянського суспільства і правової держави, обмеження влади не тільки правом, але й різноманітними суспільно-політичними рухами, свідомістю громадян і т.п. Політичні партії є основою розвитку громадянського суспільства. Вони забезпечують якомога ширшу участь у політичних процесах. А слабкість партії – це слабкість української демократичної держави. У перспективі українська партійна система повинна прийти до однієї із європейських моделей. В іншому випадку – Україну очікує випадання із загальноєвропейського демократичного простору.

Загалом політичний плюралізм у сучасному суспільстві є основою для досягнення таких демократичних цінностей, як свобода, рівність, справедливість. Він безпосередньо пов'язаний із парламентською демократією, загальним виборчим правом, діяльністю профспілок. За сучасних умов плюралізм означає розвиток найширших можливостей участі громадян в управлінні суспільством, в ухваленні політичних рішень за участю союзів, партій, рухів і громадських ініціатив. Основна привабливість ідеї політичного плюралізму для демократичного розвитку політичних процесів у державі полягає в тому, що вона не тільки протистоїть ідеям авторитаризму й тоталітаризму, а й відкриває широкі перспективи для участі різних груп населення в політичному житті суспільства.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Дикун І.М. Плюралістичний напрямок в теорії демократії: історичні витоки та природа / І.М.Дикун// Актуальні проблеми політики. – 2009. – Випуск 36. – С. 301-309.
2. Дикун І.М. Наукові підходи до типологізації партійних інститутів / І.М.Дикун// Актуальні проблеми політики. – 2009. – Випуск 37. – С. 331-339.
3. Дикун І.М. Специфічні особливості партійної системи в Україні. / І.М.Дикун// Актуальні проблеми політики. – 2010. – Випуск 39. – С. 185-192.
4. Дикун І.М. Сучасні тенденції в еволюції партійних інститутів / І.М.Дикун // Правове життя сучасної України: Матеріали наукової конференції професорсько-викладацького та аспірантського складу 21 – 22 травня 2010 р. – Одеса: Фенікс, 2010. – С. 44 – 46.
5. Дикун І.М. Співвідношення державної служби та політичної активності: зарубіжний досвід / І.М.Дикун // Політико-правове забезпечення державної служби та служби в органах місцевого самоврядування. Збірник доповідей щорічних всеукраїнських громадських слухань. 24-25 вересня 2009 року. – Одеса: «Юридична література», 2009. – С.148-152.

6. Дикун І.М. Концепція політичного плюралізму: зміст та природа / І.М.Дикун // Матеріали наукової конференції професорсько-викладацького та аспірантського складу 21 – 22 травня 2010 р. – Одеса: Фенікс, 2009. – С. 32-34.
7. Дикун І.М. Сучасні підходи до розуміння плюралістичної демократії / І.М.Дикун // Актуальні проблеми політики. – 2010. – Випуск 40. – С.386-394.

АНОТАЦІЯ

Дикун І. М. Специфіка застосування політичного плюралізму в умовах сучасної партійної системи України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. – Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса, 2010.

Висвітлено стан наукових теоретичних розробок політологічного, філософського, соціологічного та юридичного напрямків щодо розуміння плюралізму, політичного плюралізму.

Проаналізовано поняття плюралістичної демократії, даються основні положення щодо її елементів, робиться порівняльний аналіз з іншими видами демократії, висуваються положення щодо формування даного виду демократії в умовах різних форм правління та різних політичних режимів.

Увагу сконцентрована на аналізі процесу застосування політичного плюралізму в аспекті захисту прав людини та в аспекті діяльності політичних партій. Проблема аналізується скрізь призму сучасних процесів, що відбуваються в українському суспільстві та в українській політичній системі.

Дається аналіз плюралістичних форм політичної поведінки населення в сучасному політичному процесі України та визначається рівень впливу плюралізму на формування політичного режиму та типу партійної системи.

Ключові слова: плюральність, політичний плюралізм, партійна система, партія, політичний процес, плюралістична демократія, народ, еліта.

АННОТАЦИЯ

Дикун И. М. Специфика применения политического плюрализма в условиях современной партийной системы Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02. – политические институты и процессы. – Национальный университет «Одесская юридическая академия». Одесса, 2010.

Изучены научные теоретические разработки политологического, философского, социологического и юридического направлений относительно понимания плюрализма, политического плюрализма.

Проанализировано понятия плюралистической демократии, даются основные положения относительно ее элементов, проводится сравнительный анализ с другими видами демократии, выдвигаются предположения относительно формирования данного вида демократии в условиях разных форм правления и разных политических режимов.

Основное внимание сконцентрировано на анализе процесса применения политического плюрализма в аспекте защиты прав человека и в аспекте деятельности политических партий. Проблема анализируется сквозь призму современных процессов, которые происходят в украинском обществе и в украинской политической системе.

Дается анализ плюралистических форм политического поведения населения в современном политическом процессе Украины и определяется уровень влияния плюрализма на формирование политического режима и типа партийной системы.

Обосновывается, что политический плюрализм в современном обществе является основой для достижения таких демократических ценностей, как свобода, равенство, справедливость. Он непосредственно связан с парламентской демократией, общим избирательным правом, деятельностью профсоюзов. В современных условиях плюрализм означает развитие широких равных возможностей участия граждан в управлении обществом, в принятии политических решений. Именно это дает основание отождествлять плюралистическое общество с гуманистическим, демократическим.

Определяется, что на развитие плюрализма влияет множество факторов. Одним его основным движущим фактором является секуляризация, которая означает процесс постепенного освобождения разных участков жизни из под влияний систем и значений, а это указывает на противопоставление к сакрализации. В данном случае она отождествляется с десакрализацией, которая тянет за собой потерю или послабление опыта трансценденции. Секуляризация, которая происходит в обществе касается и политических традиций, а потому этот процесс охватывает все без исключения современные политические системы и режимы. С ним тесно связано явление субъективности и индивидуализации политики, а также проблемы которые появляются на этом аспекте, как например субъективное видение политических позиций и поиск собственных политических практик на которых основано политическое мировоззрение политического актера. Под влиянием секуляризации происходит спад относительно политического участия граждан общества, одновременно этот процесс тянет за собой потерю влияния государственной власти на общество.

Трансформация партийной системы Украины в одну из стабильных и эффективных партийных систем является возможной. Предпосылкой этому служит дальнейшее формирование гражданского общества и правового

государства, ограничение власти не только правом, но и разнообразными общественно-политическими движениями, сознанием граждан, уровня их культуры и образованности и т.п. Политические партии являются основой развития гражданского общества.

Ключевые слова: *плюральность, политический плюрализм, партийная система, партия, политический процесс, плюралистическая демократия, народ, элита.*

SUMMARY

Dikun I. M. Specifics of using political pluralism in conditions of modern Ukrainian party system. – Manuscript.

Thesis for a scientific degree of candidate of Political Science, specialty 23.00.02 – political institutes and process. – National University «Odessa Law Academy». – Odessa, 2010.

Scientific theoretical developments of politological, philosophical, sociological and legal directions for understanding of pluralism, political pluralism are studied.

The notion pluralistic to democracy is analysed, are given main positions comparatively its elements, benchmark analysis with the other type of the democracies is conducted, forth suggestions for shaping given type to democracies in condition of the different forms of the law and different political mode are brought.

The main attention is concentrated on analysis of the process of the using political pluralism in aspect of protection of the human rights and in aspect of political parties activity. The Problem is analysed under drafty prism of modern processes, which occur in ukrainian society and in ukrainian political system.

The analysis of pluralistic forms of the political behaviour of the population in modern political process of the Ukraine is given and level of pluralism influence on shaping the political regime and type of the party system is defined.

Key words: *political pluralism, party system, party, political process, pluralistic democracy, folk, elite.*